
Prof. dr hab. n. med. Magdalena Kwaśniewska
Kierownik Katedry Medycyny Społecznej i Zapobiegawczej
Uniwersytet Medyczny w Łodzi
ul. Żeligowskiego 7/9 90-753 Łódź
magdalena.kwasniewska@umed.lodz.pl

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Agnieszki Kapala
pt. ” Palenie papierosów i picie alkoholu jako przejaw zachowań
ryzykownych młodzieży - perspektywa psychospołeczna”.**

Promotor: dr hab. n. med. i n. o zdr. Paulina Wojtyła-Buciora prof. Uniwersytetu Kaliskiego

Przedstawiona do recenzji rozprawa dotyczy analizy zachowań zdrowotnych, społecznych i psychicznych młodzieży z województwa wielkopolskiego, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień związanych z paleniem papierosów, spożywaniem alkoholu, wpływem środowiska rodzinnego i rówieśniczego. Ważnym aspektem pracy jest także kompleksowa ocena kondycji fizycznej i psychicznej młodzieży. Temat pracy podjęty przez mgr Agnieszkę Kapala uważam za niezwykle ważny i aktualny, bowiem zachowania ryzykowne, takie jak palenie papierosów, spożywanie alkoholu, a także eksperymentowanie z innymi substancjami psychoaktywnymi to jedno z poważniejszych niekorzystnych zjawisk obserwowanych obecnie wśród młodzieży. Jak wskazuje Doktorantka okres dorostania to czas intensywnych przemian biologicznych, psychicznych i społecznych, w którym młodzież, poszukując własnej tożsamości i niezależności, jest szczególnie podatna na wpływy otoczenia, a podejmowane przez nią decyzje często mają długofalowe konsekwencje zdrowotne i społeczne. Co ważne, istnieją dane wskazujące, że opisywanym zachowaniom ryzykownym towarzyszy nierzadko siedzący tryb życia, nieodpowiedni sposób żywienia, niewłaściwa higiena snu, co w efekcie prowadzi do istotnego pogorszenia kondycji fizycznej i psychicznej. Substancje psychoaktywne bywają postrzegane jako ucieczka od problemów, stresów i trudnej rzeczywistości, sposób na radzenie sobie z negatywnymi emocjami, dyskomfortem i obniżonym poczuciem własnej wartości, a także umożliwiają pozorne dostosowanie się do grupy rówieśniczej.

Zatem interwencje mające na celu wzmacnianie samooceny i wypracowanie adaptacyjnych strategii radzenia sobie ze stresem są fundamentem profilaktyki uzależnień wśród młodzieży. W tym aspekcie kluczowa wydaje się identyfikacja czynników wpływających na stan emocjonalny młodzieży oraz na rozwój problemów związanych z używaniem substancji psychoaktywnych. Aby tworzyć skuteczne programy profilaktyczne oraz inicjatywy wspierające młodzież w podejmowaniu zdrowych i odpowiedzialnych wyborów życiowych konieczne jest zrozumienie mechanizmów leżących u podłoża zachowań ryzykownych.

Mając na uwadze ogromną potrzebę prowadzenia badań w zakresie epidemiologii zachowań ryzykownych u młodzieży w Polsce, a także pogłębionych analiz w zakresie czynników ryzyka, uwarunkowań i konsekwencji takich zachowań, podjęcie tej tematyki przez Doktorantkę uważam za niezwykle ważne, zarówno z punktu widzenia zdrowotnego, jak i społecznego.

Rozprawa magister Agnieszki Kapala została zredagowana w formie monografii zgodnie z typowymi wymogami stawianymi pracom na stopień doktora. Praca liczy łącznie 252 strony i obejmuje teoretyczną część wstępną, założenia i cel pracy, materiał i metody, wyniki badań, dyskusję z podsumowaniem, wnioski, streszczenie, piśmiennictwo, aneks ze spisem rycin, tabel oraz wzorem kwestionariusza ankiety.

Wstęp rozprawy jest bardzo dobrze opracowany, właściwie wprowadza czytelnika w temat i cele pracy. Doktorantka omawia szczegółowo najważniejsze zagadnienia związane z rozpowszechnieniem palenia papierosów i spożywania alkoholu w Polsce w różnych grupach wieku, ze szczególnym uwzględnieniem danych dotyczących młodzieży, a także przedstawia uwarunkowania i zachowań ryzykownych oraz ich zdrowotne i społeczne konsekwencje.

Analizując wyniki dostępnych badań Doktorantka uzasadnia wybór tematu rozprawy oraz w kolejnym rozdziale przedstawia w sposób precyzyjny założenia oraz cele swojej pracy. Najważniejszym zadaniem prowadzonych badań była analiza zachowań zdrowotnych, społecznych i psychicznych młodzieży z województwa wielkopolskiego, w szczególności związanych z paleniem papierosów, spożywaniem alkoholu, wpływem środowiska rodzinnego i rówieśniczego oraz ocena kondycji fizycznej i psychicznej młodych ludzi. Ponadto Doktorantka wyodrębniła 9 celów szczegółowych, których przedmiotem było ustalenie wieku inicjacji młodzieży w paleniu papierosów i spożywaniu alkoholu, ocena dostępności papierosów i alkoholu z perspektywy młodzieży oraz analiza wzorców ich konsumpcji i skali potencjalnych problemów uzależnień, zbadanie przekonań młodzieży dotyczących palenia, zwłaszcza w kontekście kontroli masy ciała i akceptacji społecznej, analiza wpływu środowiska rówieśniczego na zachowania związane z paleniem i piciem alkoholu, porównanie postaw

i zachowań wobec używek między dziewczętami a chłopcami, ocena świadomości i postaw rodziców wobec używania przez ich dzieci substancji psychoaktywnych, w tym roli rodziny w inicjacji alkoholowej oraz poziomu przyzwolenia na konsumpcję alkoholu w domu, określenie skali narażenia młodzieży na bierne palenie w domu, zbadanie jakości relacji z rodzicami, w tym dostępności ich wsparcia w trudnych sytuacjach oraz ich wiedzy o wykorzystaniu czasu wolnego przez dzieci, oszacowanie odsetka młodzieży z obniżoną kondycją psychiczną i fizyczną, w tym częstości występowania myśli samobójczych.

Cele te Doktorantka zrealizowała wykorzystując właściwe procedury badawcze.

Uzyskane wyniki zostały bardzo precyzyjnie przedstawione w 125 tabelach i 23 rycinach. Przetawione analizy wykazały, iż prawie 1/3 młodzieży przyznaje, że pali papierosy, z czego co 4. palący nastolatek pali papierosy codziennie. Z kolei ponad dwie trzecie nastolatków przyznaje, że spożywa napoje alkoholowe. Znaczący odsetek badanych regularnie spożywa napoje energetyzujące. Najczęściej inicjacja zachowań ryzykownych ma miejsce w przedziale wieku 12-17 lat, chociaż niemały odsetek badanych sięga po pierwszego papierosa i pierwszy kieliszek znacznie wcześniej. Co szczególnie niepokojące, rodzice prawie co drugiego nastolatka wiedzą, że ich dziecko pali papierosy, a wiedzę na temat regularnego spożywania alkoholu posiada ponad 70% rodziców badanych nastolatków. Poglobione analizy wykazały, że nieprawidłowe zachowania zdrowotne często ze sobą współistnieją, np. młodzież paląca chętniej sięga po alkohol i napoje energetyzujące.

Jedynie 20% badanych ocenia swój stan zdrowia jako bardzo dobry, przy czym nastolatkom o zachowaniach ryzykownych istotnie gorzej oceniają swoje zdrowie. Doktorantka wykazała także, że niemal jedna trzecia badanych odczuwa samotność codziennie lub przez większość czasu, a stan ten dotyczy znacznie częściej osób palących papierosy czy spożywających alkohol. Ponad jedna piąta nastolatków przyznała, że przez większość czasu w ciągu roku stres nie pozwala im spać, a kolejna część nastolatków twierdziła, że stres towarzyszy im zawsze. Niezwykle niepokojące wyniki badania dotyczą myśli samobójczych. Ponad 12% badanych przyznało, że odczuwa myśli samobójcze zawsze lub przez większość czasu w ciągu roku. Doktorantka zaobserwowała istotną zależność między występowaniem myśli samobójczych a gorszą subiektywną oceną stanu zdrowia. Aż jedna trzecia młodzieży nie jest zadowolona ze swojego życia, jednak ci, którzy nie palą papierosów i nie piją alkoholu odczuwają znacznie większą satysfakcję z życia. Co ważne, zachowania ryzykowne istotnie częściej dotyczą młodzieży, która nie otrzymuje stosownego wsparcia ze strony swoich rodziców i opiekunów. Przedstawione wyniki wskazują przed jakimi wyzwaniem stoi zarówno sektor zdrowia publicznego, jak i edukacji. Pomimo, wydawać by się mogło, szerokiej strategii informacyjnej

na temat szkodliwości palenia, spożywania alkoholu czy napojów energetyzujących, nadal powszechne są mity o wspieraniu odchudzania poprzez papierosy czy większej atrakcyjności w środowisku rówieśniczym osób palących czy pijących alkohol. Młodzież odczuwa swego rodzaju presję dostosowania się do grupy i nierzadko z tego powodu podejmuje decyzję o stosowaniu używek. Doktorantka słusznie zwróciła uwagę na pilną potrzebę wzmacniania kompetencji społecznych i umiejętności asertywnego odmawiania. Działania edukacyjne powinny być także skierowane na środowisko domowe z uwagi na fakt, że to dom rodzinny jest częstym miejscem inicjacji zachowań ryzykownych, a jak wspomniano wcześniej rodzice mają świadomość stosowania używek przez swoje dzieci i albo nie postrzegają tego jako problem albo ich interwencje są nieskuteczne. Jednocześnie ponad jedna trzecia badanych przebywa w domach palących rodziców, co naraża ich na bierne oddziaływanie dymu tytoniowego oraz w części przypadków inspiruje do powielania niekorzystnych wzorców.

W podsumowaniu Doktorantka podkreśliła, że istnieją spójne i silne zależności między używaniem substancji psychoaktywnych a pogorszeniem zdrowia, samopoczucia psychicznego, zadowolenia z życia oraz brakiem wsparcia ze strony rodziny.

Uzyskane w badaniu wyniki podkreślają konieczność holistycznego podejścia do profilaktyki, począwszy od ograniczania dostępności używek, poprzez wzmacnianie więzi rodzinnych i zdrowych relacji społecznych po kompleksową edukację zdrowotną i psychologiczną.

W dyskusji Doktorantka dokonała szerokiego omówienia uzyskanych wyników i odniosła się do danych w dostępnym piśmiennictwie krajowym i międzynarodowym. Rozdział ten jest wyróżniającym elementem pracy, został przedstawiony w sposób czytelny i niezwykle dojrzały wykorzystując adekwatne dane literaturowe.

Rozprawa zakończona jest wnioskami, które nie tylko stanowią podsumowanie uzyskanych wyników, ale, co szczególnie cenne, zawierają również praktyczne rekomendacje. Doktorantka podkreśla, iż uzyskane wyniki wskazują na dużą potrzebę wielowymiarowych interwencji w celu ograniczenia palenia papierosów i spożywania alkoholu przez młodzież, jak np. wzmacnianie egzekwowania zakazu sprzedaży wszelkich substancji psychoaktywnych osobom nieletnim, systematyczne i bardziej skuteczne strategie edukacyjne dla młodzieży, które będą rzetelnie informować o szkodliwości palenia papierosów i picia alkoholu, prostować błędne przekonania i stereotypy na temat tych używek oraz wspierać zdrowe style życia. Zdaniem Doktorantki należy także zintensyfikować działania edukacyjne na wielu szczeblach, ukierunkowane na profilaktykę i skierowane do rodzin, uwzględniające specyfikę płci oraz rolę środowiska domowego w inicjacji i kontynuacji palenia papierosów oraz picia alkoholu. Doktorantka słusznie podsumowuje, że wszelkie interwencje profilaktyczne i edukacyjne

powinny być dostosowane do specyficznych potrzeb określonych grup ryzyka, w tym młodzieży z problemami zdrowia psychicznego.

Przedstawiona rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Doktorantka wykazała się ogólną wiedzą teoretyczną, samodzielnością prowadzenia pracy naukowej oraz krytyczną analizą uzyskanych danych. Przedstawione w rozprawie wyniki mają ważne znaczenie w prewencji zachowań ryzykownych i ich konsekwencji dla zdrowia młodzieży, jak również stanowią znakomity punkt wyjścia do dalszych analiz. Bardzo wysoko oceniam jasność sformułowanych celów badawczych, sposób prezentacji wyników i ich analizę, logikę wnioskowania oraz odniesienie własnych wyników do danych literaturowych. Nieliczne błędy językowe czy stylistyczne nie wpływają na jakość rozprawy. Rekomenduję jak najszybszą publikację tych niezmiernie ważnych wyników z punktu widzenia zdrowia publicznego w Polsce. W przyszłości warto rozważyć przeprowadzenie podobnych analiz o większym zasięgu populacyjnym.

W podsumowaniu stwierdzam, że przedstawiona do recenzji rozprawa mgr Agnieszki Kapała pt. *„Palenie papierosów i picie alkoholu jako przejaw zachowań ryzykownych młodzieży - perspektywa psychospołeczna”* spełnia warunki określone w art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o Szkolnictwie Wyższym i Nauce (Dz. U. 2023 poz. 742 z późn. zm.). Zatem przedstawiam Wysokiej Radzie Dyscypliny Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Kaliskiego im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego wniosek o dopuszczenie mgr Agnieszki Kapała do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora w dziedzinie nauk medycznych i nauk o zdrowiu w dyscyplinie nauki o zdrowiu.

Jednocześnie, z uwagi na wysoki poziom merytoryczny pracy, aktualność podjętej tematyki oraz praktyczne znaczenie uzyskanych wyników badań pragnę złożyć rekomendację o wyróżnienie niniejszej rozprawy doktorskiej.

Prof. dr hab. n. med. Magdalena Kwaśniewska